

Underrättelse om tvänne slag svensk bomull, som ymnigt wexa öfwer hela riket

Westbeck, Gustav

1700-1829: 12 H Br.

National Library
of Sweden

WESTBECK, GUSTAV

Underrättelse om
tvärnästlag svensk
bomull, som
ymnigt vaxa
öfver hela riket.

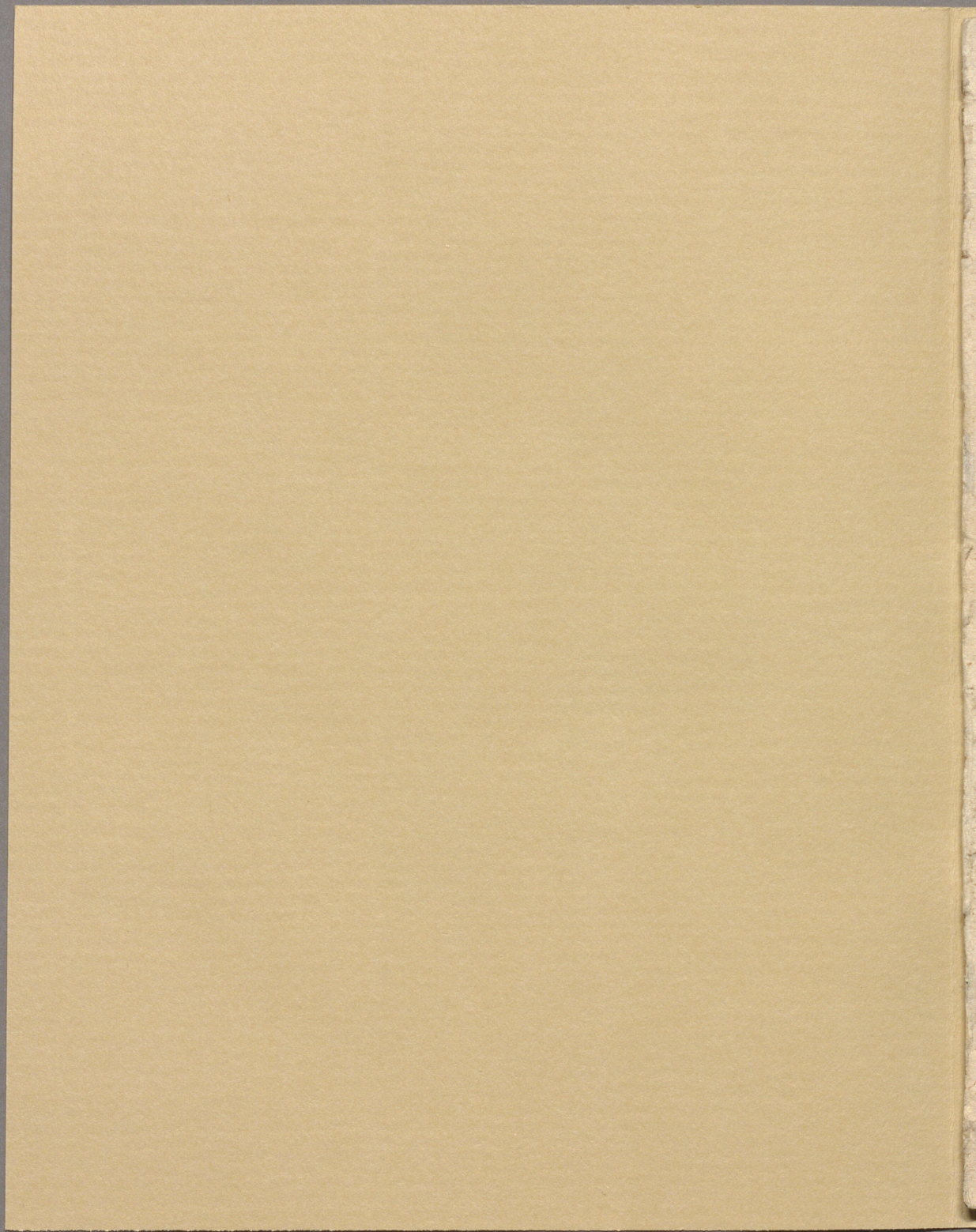
Svensk saml.

Ekon.

Trädg.

(Br.)

1700-1829

Ekons.
Förändring
(1744)
1700-1829

Anderrättelse

Om

Swänne Blag Swensk

B o m u s s ,

Som hymnigt wera öfwer
hela Riket.

Upfunnen

af

GUSTAV WESTBECK.

Andra gången Tryckt
På Kengl. Commercii - Collegii Befalning.

STOCKHOLM,

Uplagt hos LARS SALVIUS på egen kostnad.

År 1744.

*** *** ***
* *

K Ongl. Vetenskaps Academin fågnar sig
mycket deröfwer, at denna Påhittning
genom närvarande Skrift kommit i dagsljuset.
Hon önskar at många flera gagneliga Påfund
måge letas up ur naturens gömor, ock hoppas
at detta vakra Arbetet lårer gifva androm anled-
ning at flitigt undersöka ock rätteligen nytja, det
som skaparen åmnat til idoga Inbyggares gagn
ock båtnad,

Jacob Faggot

K: Vet: Acad. Secreterare.

☞☞ ☞☞ ☞☞
☞☞ ☞☞
☞

S. I.

D Et lifa som medfödda straffbara föraktet af inländska producter kan intet annat, än med rätta lida mehn, då äfwen den Swenska naturen råcker of förligt fram sina mehnlösa och rika spenar, och des otwålduga forskare draga dem synbart i dagsljuset, samt der jemte lära rätta ansatsen til sugandet och nytjandet af des fulla dagggiande bröst. Swenska Climater är just intet så wildt, onyttigt och tomt, som mången hoglöst drömer: Men det är rätt tamt, rift och mildt mot alla dem, som der med weta och wilja rätteligen omgå: Et öfswertygande fågnesamt prof af denne sanning stall du, min redelige Landsman få, då jag härmedelst råcker dig en twånne slags Ull, som weger i dina egna backar, och på dina egna trän redan til så stor myckenhet, at du föga mer betarswar. Man har här med icke welat eller bordt drifwa monopolium; utan til hela Samhäl-

dets sanskyldiga nytta, saken redligt och upriktigt i ljuset bära.

S. 2. Den förra slags Ull är en veritable Bomull, som i många delar har sin stora nytta. Här uti är naturen med allswarewerkksam, arbetande och triswen, rik och meddelande, så at jag med säkerhet tør dristigt säga, at ensam Löfsta Socken, där i jag bor, skulle måst kunna fournera hela Stockholm til des förnödenhet, om man allenast noga wille samla hwad Gud och naturen mildeligen har welat räcka. Trädet weyer wilddt i hela Sveriges Rike, til mindre och större myckenhet, alt, som människjo händer ha welat dem skona och spara. Trädet är så kårt och benåget til vårt behof, at bara man bryter en qwist utaf och stinger i jorden, slår den sina frodiga rötter. Werer, då det får, til sådan högd, at det kånpar med de högsta / och i tjoflek täflar med aldrar och aspar. Bår likwål åstwen sin frukt hymnigt, då det har en Mans högd. Det bår så hymnigt, at man kan glädja sig der af. Et enda trä kan gifwa 20 Skålp. ull, om man med hjelp af stegar wille altsammans hämta. År förden skulet wålsignadt mehnlost Får, som utan den ringaste wår ans, skötsl och föda wårmer och gagnar wår kropp otroligen. Hwar Bonde i Riket

ket är kännare och alt hit tils hatare af trädet; Men när nyttan och oemotsäjeliga båtbaden lägges i ljuset, torde det slippa ogena sinnen och o-milda händer, då ock der ofwan uppå höga Sverhetens Pardon och befallning det fredar och skyddar. Orsaken til detta trädet förra snöpliga öde har ingen annan funnat wara, än det, som almänt säges: Ars non habet osorem, nisi ignorantem. Trädet, ja ock sjelfwa ulden hafwa här tils på marken mer än många blifwit warse: men samlingen och nyttan legat uti mörker.

§. 3. Af Botanicis nämnes trädet *Salix americana fativa lutea folio crenato*: På Swensta Jofster eller Hälster, werer frodigast i dälder och sidländt mark; men håller och högre jordmon til goda. Bladen lifna Pil, dock icke så glatta på afswiga sidan. Löfswet är för Creaturen något obehageligt: dock går det med, när annat foder ej är til hands. Til wed och bränslä älskas det icke synnerligen, efter det språkar och sprakar o-barmhertigt: dock i ugnar har det sin nytta, så som annan löf-wed. De dela trädet i han och hon: det ena skal bära fröen och kottar, det andra intet: ändock jag icke wist wet, om det sig så föreshafwer, eller om de hwar om annan bära sin frukt

frukt hwart annat år, hwilket förfarenheten wis-
 fast må sjelf förklara.

S. 4. Trädet bär sina fröen, och sin ull uti
 kottar, hwar wid en Högt förnäm Herre under
 besiktningen gjorde den wackra adlusion och på-
 minnellen, at den utländska Bomullens hus äf-
 wen nämnes Cotton, hwar af wårt Cartun eger
 sit namn. Kottarne på wårt träd äro 2, 3, 4/
 tum långa, alt, som jordmonen är god och drif-
 wande; de äro gröna hela sommaren: Men uti
 Augusti Månad grön-gula, och då äro de mog-
 na: ändock de förr eller senare mogna, som Som-
 maren är wät eller torr, eller som grunden, där
 de stå, är sidlånd eller hög, hwar på man måtte
 hafwa et upmärksamt öga: ty om de länge sitta
 på trädet hel mogna, kunna deras små skidor
 snart af tort wäder öppnas, då all ullen med wä-
 dret förflyger. Eljest kan man Kottorna pläcka
 och efter hand samla hela Augusti och Septembr.
 Månader, ja ock längre, då wäderleken medgif-
 wer: Kommer winter bittid, öppna sig skidorna,
 bli toma och altså ogagneliga.

S. 5. Af sådana grön-gula Kottor kan en piga
 eller barn pläcka om dagen en halfspan makeligen,
 och altså en Tunna på 4 dagar, som gör et Lis-
 pund ull. Kosta alt dertfore en Tunna Kottor högst

2 Daler. Sedan de nu äro pläckade, bredas de ut på et golf eller Laduloga, där de efter 2ne dagars förlopp pösa och gifwa Ullen ifrån sig, i ty at skidorna sig öppna, och den i skidan hårdt packade Ullen börjar yfwas för den elastiqve kraft, som den uti sig eger. Fågnesamt året at se, huru öfwer hela golfwet Ullen då ligger hwit, som en snö; men där hos yfwig, som en nyß kardad Ull 2, 3, eller 4 tum högt öfwer sine Kottar, flyktig som en rök. Denne Ull räffas nu af med ångsharf eller räffa och förwaras: rubbas Kottorna genom räfsningen litet, så gifwa de efter en eller två timar nästan lika, som förr. Men sedan man med harfwen icke mer får, hwispas Kottorna just på samma sätt, som hulldun uti et litet kåril, som är satt uti et stort kar, då all Ullen lägger och breder sig ren och wacker wid bräddarna af karet. Man må icke gerna bruka eld, at torka Kottorna med i Badstufwu eller annorstädes, af fruktan för eldswåda; ty denne Ull fånger elden alt för snart.

§. 6. Golf och Logar kunna intet förslå och råcka til, då man har stor myckenhet af Kottor, fördenskul måste de aspläckade Kottorne läggas i watn, dock hålst i fuktiga källare, tils man för dem får rum på golfwen, eljest spricka de något ut där de ligga, och bli intet sedan så beqwäma at gö-
ra

ra ut, som eljest. Skäl man på en ort och ställe hafwa med minsta bekostnad at bestyra med stor myckenhet af denna Ull, då måste man ock hafwa upbyggt et besynnerligt Bråde-hus, 5 a 6 alnar bredt, 10 a 12 alnar långt med flera golf och lastwar uti, hwarpå man kan lägga Kottorna. För öppningen uti ena ändan af Huset måste sitta hårduf eller gliser wåf: men för andra ändan af huset dörrar. Hela Huset måtte på rullar eller hjul kunna wridas mot wädret, som en wäderqwarn: Då man eger den säkra förmån, at hwarst efter som Kottorna torkas och spricka, der efter blåser ock ullen genast på hårduken, som sedan kan hämtas tådan. Skäl Ullen för lindrigt pris kunna säljas, så måste på detta sätt samling ske med Kottorna på et ställe uti en Socken.

S. 7. Ullen, som nu sålunda handterad är, har ännu sina mycket små fröen qwar, hwilka dock til wadd och all annan stopning icke det ringaste skada, eller göra någon olägenhet uti all denna Ullens förbrukning: Men skulle man ändå wilja hafwa henne från sina fröen rensad, då hon får et besynnerligt skönt anseende, måste hon under Hatmakare Fakt-strängen, eller gå igenom den Machin, som i Stokholm påfunnen och försärdigad är, där hon ganska behändigt och fort warder ränsad och plysad.

S. 8.

§. 8. Då ullen först är kommen utur sina Kottar, är hon ock straxt begwämligast til wadd och til stopning, hålft hon då är nfwig, som en nyß kardad ull, och kan läggas allerjemnast: Men om hon någon tid legat inpackad i säckar eller kistor, wil hon, innan och förrän hon begwämligen kan brukas, antingen hwispass i et kar, eller faktas med sträng, eller ock gå genom förenämde Machin, då hon blir så redig, som då hon nyß är utur sina Kottor tagen, samt där ofwan uppå befriad från sina fröen, och all annan orenlighet, som under handterandet har kunnat henne tilfalla.

§. 9. Af denne Ull så handterad, äro å wår ort öfwer hundrade plagg gjorda, til sängtäcken, kostor, liststycken, stickade fjortlar &c. hwilka alla bära wisaste witnessbörd om denne Ullens förträffeliga nytta, som med sin ogemena lätthet, sin öma lenhet, sin behageliga warma gläder dem, som henne nytja. Man hade den Nåden wid slutet af förledne Januarii Månad, det Hans Kongl. Höghet tillika med des Höga och Förnämsta medfölje, wid Löfsta Bruk betygade et mer än Nådigt nöje wid denne ullens besittigande och des nyttos upwisande: Man har ock orsak med största fog at hoppas, det hwart och et Swänst barn

barn lærer med glädje och tacksamhet denne Guds gåfwan uptaga, och den samma med mycken fromma bruka och nyttja.

§. 10. Wadd af denne Ull skal Utländningen lära oss göra, som af förfarenheten wet bästa och wigaste handgrepen: hafwa ock wiså Herrar lofwat, at samma konst införskaffa, hålft Schweizfarena i Stockholm hålla för eget interesse skul konsten dyr och hemlig. Dock emedlertid har man gjort försök, som icke aldeles slår felt; men der wil ock wara en öfwad hand til. Man lägger den faktade Ullen på et stort bord det jämnast man kan, trycker sedan Ullen ned med et annat lika stort bord. Tager så en stor Bokbindare Borsta, doppar den antingen i söt mjölk, eller i kokat pergament-lim, som börjat at swalna, låter det wäl rinna utur borsten: håller så borsten 2 a 3 alnar högt öfwer Ullen, bultar honom sakteligen öfwer en fåpp, då daggen faller der af ned på Ullen: ju högre man håller borsten, ju finare blir daggen. Då man så med daggen fuktat et stycke, stort, som en spjal-plåt, har man en stor fiäder, eller, som bäst är en liten qwast af Camel-hår, hwarmed man stryker daggen jämt, sedan far man widare fort på samma sätt at göra. Detta kan en wigger hand bruka, tils man får ytterligare uplysning.

ning. Igenom Pergament-Limet får waddet sin styrka och glants, just som andra utländska wadd.

S. 11. I brist af wadd har man ock på kostor försökt, at sedan man på fodret lagt Ullen, har man ofwan på Ullen lagt maculatur-papper, och altså troflat til, efter troflingen med händerna gnidit papperet, och sedan riswit papperet aldeles tådan, och lagt rätta tyget på Ullen, har sedan setat qwar, liksom det varit wadd: Men til sängtäcken, stickade liststycken och fjortlar behöfwes hwarken wadd eller slift procedere, emedan Ullen likafult sitter öfwermåttan wäl qwar.

S. 12. Utom all denne stopning, såsom förnämsta nyttan af denne Ull, kommer här til, at man med största nytta kan henne bruka til ljusweckar, som torde i landet skaffa mycken fromma. Til detta behof har Ullen den nyttan, at hon öfwergår all Utländsk Bomull där i, at hon brinner klarare och kostar allenast $\frac{1}{16}$ emot den Utländska. Gifwer icke den allerringesta stank eller os ifrån sig, det ock Högtsförnåma Personer i wärket befunnit, och fördenskul afwen där til samma Ull begärat. Inländska ljusweckar af lin, då de äro wäl blekte, kosta 24 öre, ja ock 1 Daler Skålp. Dese, då man wäl der med kommer i öfning, kunna ej mer kosta, än högst 8 öre Kopparmynt,

hwilket ju är en stor difference, utom det, at alt lin, som man hit tils, til wekar förbrukat, här efter må användas til kläder. Jag hade så när glömt at berätta, at när man brukar denne Ull til ljus-wekar, är lika mycket, om Ullen är med eller utan sina fröen; ty ljusen spricka och spraka dock aldeles intet, som nog är underligt. Wid dese wekar har man ock den förmån, at man ej behöfwer göra dem så tjocka, som andra wekar, efter de lusa wäl, som en stiärna och täfla med andra slags tiockare wekar: hwar af oemotsfjeligen följer, at man här medelst sparar mycket wax och talg i Riket, som icke eller är utan sin bättnad.

S. 13. På Bomulls-räck går det braf at spinna dese wekar: Men efter de icke synnerligen wäl hålla, om de icke äro hårdt snodde, och hårdheten något hindrar klarheten uti brinmandet, fördenskul har man funnit utwäg at detta möta: Man tager en wanlig Tyst-Räck, tager ock et Lingarns nystan blekt eller oblekt, lika godt. Däwer det Lingarnet spinner man Ullen sålunda, at man håller rediga Ullen in uti handlogan, låter Lingarns åndan löpa därigenom, snos och spinnas på Rullen, dock at man ej spinner Lingarns åndan i samma snodd, som förr; utan twärt om, detta går hel fort och braf, för den, som li-
tet

tet är wan, så at äfwen små flickor komma der med wäl til råtta.

S. 14. Denne ull har ock besynnerlig nytta, och kan brukas til Sänge-Kläder, hälst til dum-bäddar, som man i stället för sängtäcken nyttjar. Der til är hon lätt, len, skön och öfwermåttan warm och behagelig, tuddar och klimpar sig intet, såsom den ock genom prof å wår ort har wisat sin säkra nytta: Men til underbäddar i sängar håller den sig ej mycket länge, innan ock förän den sig klimpar och tuddar, är dock så mild, at slika klimpar icke ändå äro hårda; utan lene at sofwa uppå, at också lena lemman icke behöfwa klaga öfwer ömbet. Wil man nu wara fri för sådane tuddar, blandar man denna ull halsparten med dun, då hålla klädren sig wäl och redige. Här i kan man wäl tänka, hwad synnerlig besparing sker uti et hushåll, der eljest så stora pengar springa för sängekläder, där i Skålp. huldun kostar til minstone 3 Dalr. Kopparmitt, och andra dun halsparten mindre, men Edder-dun i Ducat Skålp., så at man på det sättet kan äga en säng för halsparten mindre än förr, hwilket må gifwa våra Hushållerskor drifwande anledning, at denne ullen söka, leta och köpa. Öfwer alt detta lämpar ock denne ull sig ganska tjen-

ligen til Luntor, som, då de wäl äro samman-
 wridne, hålla elden otroligen, utan at för brått
 och hastigt brinna: Men om hon duger til pap-
 per, eger man ännu ingen wissbet: Skat dock
 lemnas til pappers Bruk at försökas, huru hon
 antingen för sig sjelf, eller i blandning med annat
 gör sig nyttig: wissast är det, at om hon här i sig
 fogar, blir papperet fint, som det Indianiske.

§. 15. Swad i 2. och 5. §. om denna ullens
 myckenhet och tilräckelighet korteligen är omrördt,
 behöfwer föga någon ytterligare förklaring, eme-
 dan hela Riket ropar högt, och naturens bröst
 stå här fulla och stinna. Alla Bonde- och Torpa-
 re-Barn fråga bara efter affättning, så wilja de
 små barnen, som än gå i sina linyg och koltar,
 hjälpa oss här utinnan til rätta. Det kommer al-
 lenast an på goda anstalter om förmögnare Folck,
 som efter §. 6 anamma kottorna utaf barnens
 hand, at dem på sina lastwar utgöra, efter fat-
 tigt folck icke hafwa rum der til, och deras logar
 den tiden måst af säden äro intagne. Lägger man
 det der til, at våra Alleer kunna wara af slika
 träen och en Torpare kan ha et tjog omkring sin
 stufwa, så kunna wisserligen våra skop med glä-
 dje hålsa på utländningen, och jag wil önska dem
 lycka på resan! Den, som nu denne ögonstenliga
 san-

sanning på något sätt söker at förswaga och bräcka, röjer sig uppenbarligen, at han är antingen en inom- eller utom-lands ifrån an- eller bestucken lem, siende til landets bästa, som med magt wår wälfärd görligast wil qwässa och qwälja.

§. 16. Sedan nu denne Ull rätt kommer å bane, kunna wi aldeles slippa och undgå wåra sugande utländningar, som nu uti wårt eget land Fabriquera wadder af den utländska Bomull, den de köpa i wåra egna bodar för 6. mark Skålp., eller på Levantiska Auctionen för 4½ mark. Waddet, om du det wäger, håller 12 Lod mer eller mindre, derföre tagade 3. Dal., tilföreene 6 eller mer Daler: det de dock ej borde ha mer än 24, högst 28 öre, före. Låta wi det länge så passera, må wi af wåra grannar med rätta ej annat wänta, än hwita tänder och en rynchjog näsa.

§. 17. Den andra slags Ull är af et gräs, som Botanaci kalla Epilobium, på Swenska Kålfrumpa: den wäxer allerhålst i Backar, bäst där swedje-Eld gåt öfwer: ändock den äfwen wäl trifwes på platta landet. Hela gräsets längd är från en til tre alnar. Blommorna äro blå-röda. Skidorna, hwarutinman Ullen sitter, kunna på et strå wäl wara ibland mer än hundrade, och äro så stora, ja och eljest lika Kålfröns skidor.

Uf

Äf en rot kunna wäga wäl femtio strån eller
stjälkar.

§. 18. Skidorna börja först mogna nedan
på stjälkarna, hwilka ock först begynna spricka up,
då Ullen förflnger såsom et fjun: Men just då,
när nederste skidorna sig öppna, bör man affkåra
och uphåmta stjälkarna, hwilka sedan uti en la-
da eller annat tillslutet rum ställas glist at torcka,
då alla skidor, som mogna äro, innom tre eller
fyra dagar spricka op, alt som wäderleken är: de
mindre mogna skidor, som högre op på stjälkan
sittja, wilja hafwa längre tid, innan de brista och
sig öppna. Dock är äfwen deras Ull icke til förka-
standes, ehuru hon icke är aldeles så hwit, som
den af hel mogna skidor. Lättaste maneret, at
få denne Ull ifrån sina öppnade skidor, sker på sam-
ma sätt som §. 6. säger.

§. 19 Detta grås tillika med sina skidor bör-
ja at mogna på sombliga plazer i början af Julii
månad, och annorstädes sednare, hwar på man
noga ackt skal gifwa; ty eljest måste man fast o-
gera se, at dese flygtige foglar flugit, förr än
man det förmodat, utur sina boen och nästen.
Långt är ifrån, at denne Ull är den samme med
den, som wäxer på ångar och heter Har-dun;
ty dese Har-dun äro mycket hårdare, stelare och
bli

bli til stoft och damb, då man dem brukar:
 Men Epilobii Ull är mycket hwitare, fina-
 re, lenare, samt duger at karda, spinna och
 wäfwa utaf. När denne Ull är utur sina
 skidor blåst på det stället man wil henne haf-
 wa, då är hon ännu full af sina små frös-
 en, hwar ifrån hon änteligen ränsas måtte,
 hwilket bäst sker efter det sät, som 7. S be-
 skrifwer, då ullen blir öfwer mottion ren, hwijs och
 skinand, at hon kan aldeles mätta och nöja ö-
 gonen, len, som det allerlenaste silke.

§. 20. Alt af denne Ull göra wadd och stop-
 ning är något kostsam, och sielfwa Ullen alt
 för ädel och skön. Bäst året, medan så stor
 myckenhet finnes af den förre eller Tjolster-
 Ull, det man använder denne til spinneri
 och wäfnad, hwarutaf prof är opwist vti et
 band, wäfwet på band = Fabriquen. Ullen
 låter änteligen sig karda på Bomuls = kar-
 dor: Men, så mycket finare denne Ull är
 framför Bomullen, så mycket finare kardor
 wil och här til fordras. Blandar man
 litet utländsk Bomull i hop med denne, då
 låter hon sig bättre kardas. Blandad med
 Castor, eller Båfwer = Ull låter hon wäl
 silta

filta sig til Hattar, hwar å prof åfwen gjordt är. Andra Profwer skal man intet försumma at anställa, och altså framleta denne förträffeliga Ullens dygd, samt alt sådant oswifeligen Publico föreställa.

§. 21. Åfwen om denne Ullens myckenhet och tillräcklighet kan man noggsamt wara öfvertygad, då man betäncker huru i alla Saltfjöskärgårdar en otrolig myckenhet redan wärer wildt: deslikes åfwen i måst alla våra backar, och då jag förledne Höst wiste detta gräs på et förnämt ställe i Stockholm, där en Herredags Bonde från Elfsborgs Län war tilstädes, swarade Han: Gud Råde oss! detta ogräs förtager alla våra åkrar och orsakar oss mycken hård och arbete, som wi eljest kunde wara förutan. Hwilket skal wara mig et fulltngande nyttnesbörd huru vårt Swenska Climat är hugat för detta vegetabile, samt huru denne vårt kan pryda och rikta våra oryktade sterile stenbackar, och göra dem hög-färdiga af en wälsignelse, som vårt land wäl tilförene ägt: men icke wetat nyttja, och sig
til

til godo göra. Här til kommer äfwen det,
at man wid denne wäxt icke behöfwer årlig
och beswärlig häfd och upodlande, utan då
den en gång sådd är, kan den dura och wa-
ra många år bortåt, och långa tider, ser sin
mognad i god tid på sommaren, fruktar in-
gen köld och låter sig ej skräma af någon wä-
derlek, hwilket alt är en träffelig faveur för
denne härliga, nyttiga och ostyldiga wäx-
ten.

§. 22. Swad nu i forthet om desse beg-
ge til nyttan nog widlöftige wärter omtalat
är, må icke så förstås, som allsammans der
med woro gjordt; utan man hoppas och sä-
kert tror, at då meniskjo slit, omhugfande
och arbete kommer der til, och wärterna i trä-
gårdar och plantager få hugnaden at insläp-
pas, de ock otroligen blifwa föräblade, just
som andra vegetabilia, som njuta slöga men-
iskjors ans och upwaktning. Jag skal räk-
na mig för åra och glädje om andra, som
bättre snille och lågenhet äga än jag, wilja
benåget kasta sina tankar och omsorg på des-
sa menlösa sären, at därmed gripa min rin-

ga början under armarna, hwilket skal så
 mycket mer reta mig, at med all idoghet
 och lust upoffra all min förmögenhet, så
 i detta, som annat Fäderneslan-
 det til tjenst och nytta.

